

Krig og okkupasjon

Den russiske revolusjonen t sosialistene. Det var på k. Konflikten i norgeshistorien. Konflikten toppet seg i det

al periode etter første ver- Komintern. Medlemskapet på tilknytningen til Moskva, O en samlingskongress der med Arbeiderpartiet i 1921, sammen på ny. rtiert det største partiet på ering, men den ble felt etter

g borg g uenighet førte til yreorienterte organisasjoner n den mest kjente. ing med løfte om støtte fra i i stand på bakgrunn av den bruke Samtidig ble LO og astsatte spillereglene mellom

se og liberale tørnet sam- olkes. Allerede i 1908 var u alternativ til den liberale d universitetet. I 1933 ble

vin og brennevin under første gjeld truet med boikott av ørbudet.

det var forbudt å avertere for bestemt abort ble ikke løst i innenfor arbeiderbevegelsen

rise. Arbeidsplasser ble skapt a, bedret sin levestandard. olk flest fikk mer fritid. orbundet og satset på nøy-

av på store områder i Nord- il konflikt med Danmark om vdet var ingenmannsland og

r ep betydelig reduksjon av lle l angrepet. Arbeiderpar- om bevilgninger til Forsvaret. ste ute i Europa.

1939	1940	1941	1942	1943	1944	1945	1946
Andre verdens- krig bryter ut	Tysk invasjon	NS blir stats- bærende parti	Milorg, KK og «kretsen»	Statsakten på Akershus 1/2-42. Massearresta- sjon av lærere. «Kirkens grunn»	Masse- arresta- sjoner av stu- denter	Finmark og Nord-Troms blir brent. Russeme beirir Finnmark	Tysk kap. 8/5. Quisling blir henrettet
Vinterkrigen i Finland 30/11-39 - 12/3-40	Felttoget i Norge 9/4-7/6	Administra- sjonsrådet 15/4-24/9	Riksråds- forhand- lingene juni- september	Heyestørett går av i desember			

Norges strategiske stilling høsten 1939

Fransk press
Mangelen på luftvernkanoner be- hret mange mennesker i månede- for den tyske invasjonen. Denne katen ble laget i forbindelse med innsamlingsaksjon i Oslo i mars 1941.

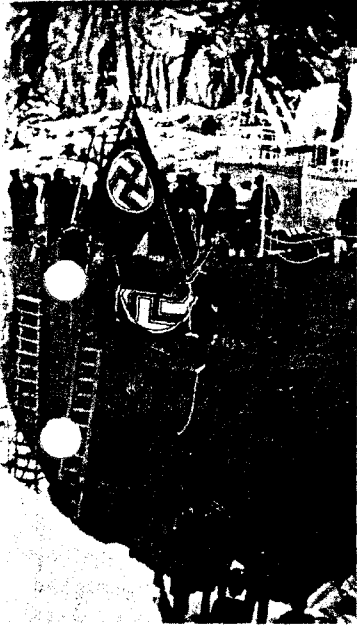
Forspillet til 9. april

Troen på at Storbritannia var den største trusselen mot norsk nøytralitet, fikk atskillig næring etter utbruddet av andre verdenskrig. Storbritannia og Frankrike mente at de nordiske landenes nøytralitet styrket Tysklands stilling. Hitler hadde allerede sikret seg ryggdekning gjennom ikkeangrepspakten med Sovjetunionen og okkupasjonen av Polen. Nøytrale stater beskyttet Tysklands flanker i nord og sør. Forholdene lå dermed godt til rette for et tysk framstøt mot Vest-Europa.

Det er derfor ikke så overraskende at nettopp Frankrike ivret sterkest for å sette i verk militære operasjoner i Norden. Særlig etter Sovjetunionens angrep på Finland presset Frankrike på for å få til et fransk-britisk felttog i nord. Hvis Hitler ble engasjert på nordflanken, ville sjansene for et tysk angrep mot Frankrike avta. I tillegg håpet den franske regjeringen at operasjoner i Norden ville ta brodden av den økende kritikken fra opposisjonen, som ønsket en mer aktiv krigføring. Franskmennene mente dessuten at tilførselene av svensk malm over Narvik var livsviktige for tysk krigsindustri. Derfor ønsket de å stoppe denne trafikken snarest.

Med unntak av Winston Churchill så den britiske regjerin- gen med skepsis på de franske forslagene. Men i løpet av vinteren 1939-40 ble også britene mer innstilt på å gå til aksjon i Nord-Europa. De registrerte med økende uro hvor- dan Tyskland utnyttet de nøytrale norske kystfarvannene. Ved å dirigere sin skipstrafikk langs norskekysten kunne tyskerne unngå den britiske nordsjøblokaden og sikre seg nødvendige forsyninger utenfra.

Ved årsskiftet 1939-40 ble tre britiske skip torpedert innen- for den norske tremilsgrensen. Nå gjorde britiske myndig- heter det klart at marinens operasjonsområde måtte utvides, slik at det også omfattet norsk sjøområde. At dette utspillet

Altmark hadde vært hjelpeskip for det tyske lommelagskipet «Graf von Spee» i Sør-Atlanteren. Der hadde «Graf von Spee» senket sju britiske handelsskip før det selv ble satt ut av spill. Mannskapene på de britiske handelsskipene ble internert om bord i «Altmark». Skipet kom inn i norsk territorialfarvann utenfor Trøndelag 14. februar. Det ble forsøkt stoppet av en britisk jagerstyrke to dager seinere, og søkte da tilflukt i Jøssingfjorden. Om kvelden seilte den britiske jageren «Cossack» inn i Jøssingfjorden og befrikk de britiske fangene. «Altmark» ble eskortert av to norske torpedobåter, men de grep ikke inn. Sju tyskere ble drept under befrielsen. Her blir kistene ført i land. Begravelsen på Sokndal kirkegård ble viet bred plass i tysk propaganda.

Quisling ønsker tysk invasjon

ikke var en tom trussel, ble tydelig demonstrert i februar 1940. Da seilte jageren *Cossack* inn i Jøssingfjorden og befrikk de britiske krigsfanger om bord i det tyske skipet *Altmark*. Den norske marinen grep ikke inn.

Presset mot den norske nøytraliteten nådde et nytt høydepunkt noen uker seinere. Som ledd i en fransk-britisk hjelpeaksjon til Finland ble det utarbeidet planer om å okkupere Narvik og de nordsvenske malmgruvene. Samtidig ble det forberedt en vestalliert landgang i Stavanger, Bergen og Trondheim for å sikre støttepunkter mot eventuelle tyske angrep. Men grunnlaget for planene falt bort da Finland og Sovjetunionen undertegnet en våpenhvileavtale like før aksjonen skulle settes i verk. (Se kartet side 137.)

8. april begynte britene og franskmennene å legge ut miner i norske kystfarvann. Minene skulle tvinge den tyske skipstrafikken ut i åpen sjø og dermed gjøre den til et lett bytte for britiske fly- og flåtestyrker. I tilfelle tyskerne svarte på mineleggingen med å sette seg fast på norskekysten, var det satt opp hærstyrker som skulle gå til motaksjon så snart tyskerne satte fot på norsk jord – eller det ble klart at de tenkte å gjøre det. Men britene regnet det som lite sannsynlig at tyskerne ville svare med å angripe Norge.

Men da minene ble lagt ut, var allerede det tyske angrepet i gang. Betydde det at mineleggingen utløste den tyske invasjonen? Til det må vi svare nei. Den tyske beslutningen om å okkupere Norge var tatt tidligere og var uavhengig av de vestalliertes siste operasjonsplaner.

Tyskerne utarbeidet sine angrepsplaner mot Norge i dypeste hemmelighet. Samtidig var den norske utenriksledelsen opptatt med forhandlinger med britene. Dette drog oppmerksomheten bort fra den nazistiske faren. Varslene om et tysk angrep ble ikke tatt alvorlig. Det var så mange rykter i omløp.

I de første månedene etter krigsutbruddet i 1939 hadde ikke Hitler noen planer om et angrep på Norge, men den tyske marineledelsen presset på «der Führer» for å få ham til å gå til aksjon i nord. Marinen gikk inn for å slå vestmaktene gjennom å beleire Storbritannia. Derfor var det viktig å skaffe seg fly- og marinebaser langs norskekysten. Basene ville gi tyskerne kontroll over det nordlige Atlanterhavet og muliggjøre en mer effektiv ubåtkrig mot Storbritannias forsyningslinjer.

I desember 1939 kom Vidkun Quisling til Berlin og ble introdusert hos Hitler. Overfor «der Führer» hevdet Quisling at den norske regjeringen hadde inngått en hemmelig avtale med vestmaktene om at de skulle besette landet. Han bad

Hitler konfererer med hær- og marineledelsen.

Hitlers syn på «Weserübung»

demonstrert i februar 1940. Jøssingfjorden og befridde tyske skipet *Altmark*. Den

aliteten nådde et nytt høy- n ledd i en fransk-britisk utarbeidet planer om å ske malmgruvene. Samtidig adgang i Stavanger, Bergen punkter mot eventuelle tyske ene falt bort da Finland og åpen leavtale like før ak- rtet side 137.)

skmennene å legge ut miner ulle tvinge den tyske skips- gjøre den til et lett bytte for lle tyskerne svarte på mine- i norskekysten, var det satt motaksjon så snart tyskerne ble klart at de tenkte å gjøre lite sannsynlig at tyskerne

allerede det tyske angrepet i ngen utløste den tyske in- Den tyske beslutningen om ere og var uavhengig av de er.

psplaner mot Norge i dypes- len norske utenriksledelsen i britene. Dette drog opp- stiske faren. Varslene om et g. F var så mange rykter i

sutbruddet i 1939 hadde ikke p på Norge, men den tyske «Führer» for å få ham til å gå i. for å slå vestmaktene Derfor var det viktig å skaffe orskekysten. Basene ville gi lige Atlanterhavet og mulig- ot Storbritannias forsynings-

n Quisling til Berlin og ble der «Führer» hevdet Quisling inngått en hemmelig avtale alle besette landet. Han bad

Hitler konfererer med hær- og mari- ledelsen.

derfor om tysk hjelp til å gjennomføre et statskupp for å hindre en slik utvikling. Quisling tolket Hitlers svar slik at han hadde oppnådd tysk støtte til en statsomveltning. Samtidig understreket Quisling at det var nødvendig å opprette et storgermansk forbund i kampen mot marxister og jøder. Dette raseideologiske synet kan ha appellert til Hitler og kan ha vært en av de faktorene som fikk Hitler til å gi ordre om å utrede mulighetene for en militær aksjon mot Norge. Ifølge den nazistiske raseteorien skulle nordmenn brukes som avls- materiale for det nye ariske overmennesket, den nye kjernen i det storgermanske riket.

Den endelige avgjørelsen om å besette Norge ble tatt i slutten av januar 1940. Operasjonen fikk kodenavnet *Weser- übung*.

Hitlers syn på «Weserübung»

«Føreren betegner aksjon «Weserübung» ikke bare som et særlig dristig, men også som et av de frekkeste foretak i nyere krigshis- torie. Nettopp i dette ser han en av grunnene til suksessen. (...)

I sin begrunnelse henviser Føreren til at England forsøker å avskjære Tyskland fra råstoffkildene ved å forstyrre våre sjøfor- bindelser langs norskekysten. Utover dette planlegger England å driste seg til en politirolle i Skandinavia, for herfra å kunne øve et sterkt press på Sverige og stanse eksporten (særlig malm). Dette kunne han ikke i noe tilfelle tåle.»

«Når det gjaldt helhetssituasjonen, framhevet Føreren at Tysk- land endelig måtte vinne sikre veier ut i verden; det kan ikke tåles at hver generasjon på ny blir underkastet presset fra England. Oppgjøret med England blir før eller seinere unngåelig, kampen må utkjempes. Han (Føreren) er ikke mannen som viker for avgjørelser og kamper som er nødvendige, og overlater dem til etterfølgerne. Siden 1871 har situasjonen ennå ikke vært så gunstig for Tyskland som i dag: For første gang må det bare føres krig ved én front, for han har sjaltet ut de andre frontene. Også vårt

militære styrkeforhold er gunstigere enn noen gang i verdenskrigen. «Weserübung» er bare en del av en større operasjon.»

(Tagebuch der Seekriegsleitung)

Under planleggingen av operasjonen ble Quislings kuppplaner raskt skjøvet i bakgrunnen. Risikofaktorene var for mange. I stedet ble aksjonen lagt opp som et lynangrep som ville gi nordmennene små muligheter til å yte motstand.

Natten til 3. april 1940 gikk de første fartøyene ut fra tyske havner med kurs for Norge. Angrepsdatoen var fastsatt til 9. april.

De første skuddene

«Da den tyske flåtens hovedstyrke ved 23.00-tiden 8. april nærmet seg ytre Oslofjord, fikk man fra «Blücher» øye på en norsk bevoktningsbåt som med tente lanterner styrte på tvers av kryseren.

En time før midnatt hadde «Pol III» nettopp vendt ved Færder og lå med kurs mot Torbjørnskjær da vaktsejfen, løytnant Hans Bergan, observerte to lange fartøyer som med slukkede lanterner stod innover mot fjordgapet. Han varslet straks sjefen, som kom opp på broen og slo full fart forover mot de svarte skipsskyggene. Kaptein Welding Olsen telegraferte straks en melding til admiralstaben om at fremmede krigsskip var på vei inn. Varselskudd ble avfyrt med kanonen som «Pol III» var utstyrt med, en 76 mm kanon.

Fremdeles med skumvannet fossende om baugen stevnet vaktskipet for full fart forover mot de mørke skyggene. I mørket dukket enda en skygge opp, og før noen kunne hindre det, rente «Pol III» inn i jageren «Albatros», som fikk et gapende hull i siden.

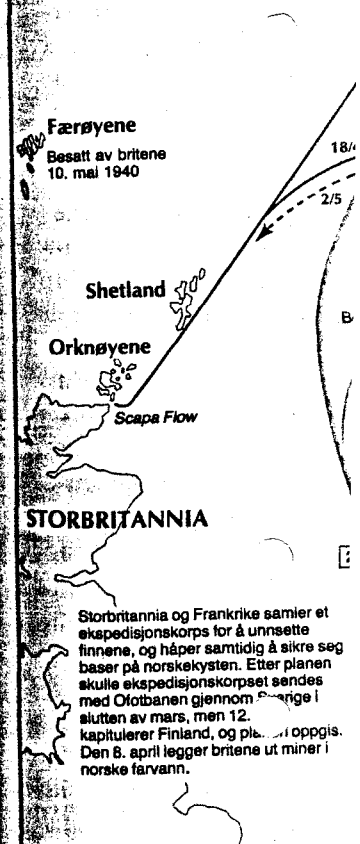
Etter sammenstøtet kom fartøyene fra hverandre, og «Pol III» skjøt varselraketter, ett hvitt og to røde signallys. Den tyske torpedobåten tente en lyskaster mot bevoktningsbåten, som deretter gikk opp langs siden på «Albatros». Den tyske offiseren forlangte overgivelse. Welding Olsen svarte nei. Etter det seg fartøyene igjen fra hverandre. Plutselig åpnet tyskerne ild med sine mitraljøser og beskjøt «Pol III» fra for til akter, og det begynte å brenne om bord. Kaptein Welding Olsen ble truffet i beinet og blødde sterkt. Han gav ordre om å sette båt på vannet. Tyskerne fortsatte skytingen og skadet taljeløperne til livbåten. I stedet ble prammen satt på vannet, og kapteinen lagt i bunnen av den. Lange blodspor lå etter ham på dekket. Han sa: «Ikke bry dere om meg. Jeg er så likevel ferdig. Men se å redde dere selv!»

12 mann ble for stor belastning, og prammen gikk rundt. Kapteinen hang sterkt medtatt av blodtapet et øyeblikk etter armene i esingen, men slapp snart taket og sank. Slik døde den første norske marinemann som falt i Norges kamp i 1940 – den første nordmann hadde gitt sitt liv i kamp mot overmakten.

A. Hauge: Kampene i Norge i 1940

KRIGEN I NORGE 1940

- Det tyske angrepet på Norge 9. april
- Landsetting av allierte tropper
- Evakuering av allierte tropper i mai og juni
- Minefelt lagt ut av britiske krigsskip natten til 8. april
- ◆ Tysk fallskjermangrep og angrep med flybårne tropper
- ✈ Byer og tettsteder ødelagt av tyske fly
- 1 Den tyske invasjonstilflåten oppdages av britiske rekognoseringsfly 7. april kl. 09.50
- 2 Angrepet av britiske bombe-fly 7. april kl. 13.30
- 3 Angrepet av britiske krigsskip 8. april kl. 09.00

- Under tysk kontroll 9.–10. april
- Besatt av tyskerne 12.–17. april

ngen og kronprinsen søker ly i skogen utenfor Molde under et tysk angrep. Dette fotografiet inspirerte Grieg til å skrive diktet «En av dere bør lese diktet yt i klassen».

Mobiliseringen vanskeliggjort

Løfte om alliert hjelp

sseren «Blücher» går ned i Drøbaksundet. Skipet ble først truffet av granater fra kanonene «Moses» og «Pallas», hovedskytset på Oscarsborg. Samtidig åpnet kanonene på siden av Drøbaksundet ild, og på den korte avstanden herjet den norske kanonilden forferdelig. En fulltreff i hangaren satte skipet i brann. «Blücher» seg langsomt videre, og endte da i skuddlinjen for torpedobatteriet på Oscarsborg. Det fyrte av to torpedoer som satte maskinrommet på drift. Like etter nådde brannen ammunisjonsmagasin midtskips, det sprang i luften. Mannskapet fikk ordre om å forlate det synkende skipet. Mange frøs i hjel i det kalde vannet, andre mistet livet i innende oljeflak. Ca. 1000 soldater og sjøfolk omkom, mens omkring 100 ble reddet livet.

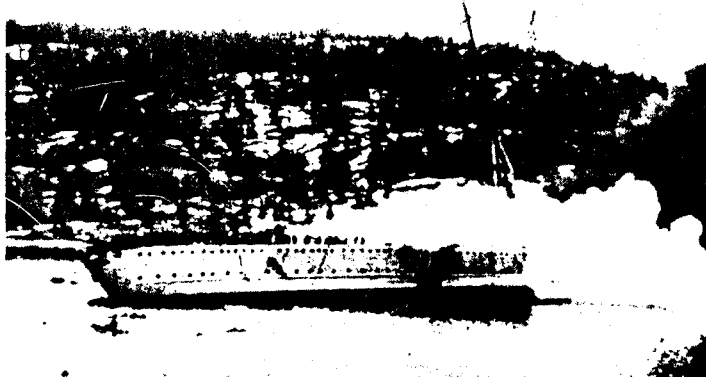
Felttoget i 1940

Norge var i krig. Det som de fleste nordmenn hadde ansett som utenkelig, var skjedd: I løpet av morgentimene 9. april besatte tyske tropper sine angrepsmål langs kysten uten å møte særlig motstand. Bare i Drøbaksundet oppstod det alvorlige problemer for tyskerne. Her klarte en liten, utrent styrke på Oscarsborg festning å blokkere innseilingen til Oslo såpass lenge at kongefamilien, regjeringen og Stortinget fikk anledning til å evakuere. Gjennom et velrettet kanon- og torpedoangrep mot krysseren «Blücher» ble mange av toppfolkene innenfor den tyske hærledelsen satt ut av spill. Dermed unngikk den norske statsledelsen å bli «tatt på senga», slik det skjedde i Danmark, der myndighetene umiddelbart valgte å akseptere Tysklands okkupasjonsbetingelser. På Elverum vedtok Stortinget den såkalte *Elverumsfullmakten*. Der het det at regjeringen kunne styre alene inntil landet igjen ble fritt.

I Norge avviste regjeringen de tyske kravene og valgte å ta opp kampen, til tross for at den militære situasjon var ytterst problematisk. Kystfestningene og flyplassene i Sør-Norge var på fiendens hender. Mobiliseringen ble vanskeliggjort av uklare ordrer fra regjeringen og det faktum at tyskerne hadde erobret mange depoter og mobiliseringssteder. Viktige kommunikasjonslinjer var brutt, og fra Tyskland strømmet det inn forsterkninger. Forvirring og nederlagsstemning dominerte.

En viktig grunn til at regjeringen likevel gikk inn for å kjempe, var at den omgående ble lovet vestalliert hjelp. En forhandlingsløsning fortonte seg også umulig. Hitler godtok nemlig at Quisling gjorde statskupp 9. april og forlangte at kongen skulle utnevne den norske naziføreren til ny statsminister.

I Sør-Norge ble felttoget en kamp som tok sikte på å

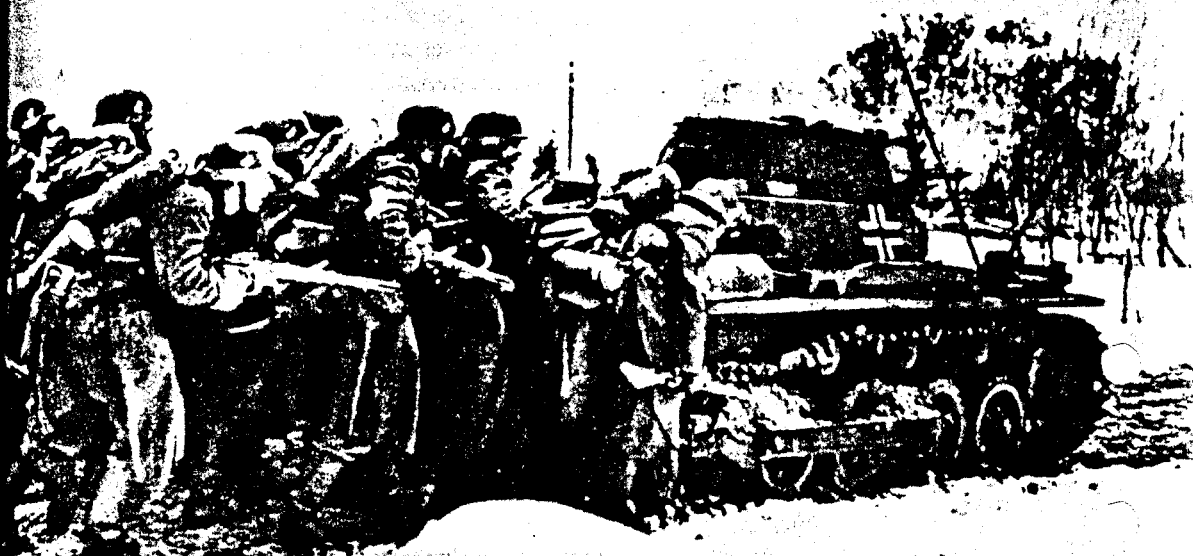
Tyske soldater rykker fram på Ringerike, støttet av stridsvogner. Kombinasjonen av stridsvogner og stupbombefly var umulig å stå imot.

En ulik kamp mot overmakten

Soldatene uøvd og dårlig utstyrt

De nordmenn hadde ansett av morgentimene 9. april mål langs kysten uten å øbaksundet oppstod det der klarte en liten, utrent økere innseilingen til Oslo øringen og Stortinget fikk n et velrettet kanon- og «cher» ble mange av toppledelsen satt ut av spill. sledelsen å bli «tatt på der myndighetene umids okkupasjonsbetingelser. såkalte *Elverumsfullmak* styre alene inntil landet

ske kravene og valgte å ta itære situasjon var ytterst yplassene i Sør-Norge var en ble vanskeliggjort av faktum at tyskerne hadde ringssteder. Viktige komyskland strømmet det inn lagsstemning dominerte. n likevel gikk inn for å ovet vestalliert hjelp. En så umulig. Hitler godtok 9. april og forlangte at naziføreren til ny statsmi-mp som tok sikte på å

Tyske soldater rykker fram på Ringørike, støttet av stridsvogner. Kombinasjonen av stridsvogner og stupbombefly var umulig å stå imot.

En ulik kamp mot overmakten

Soldatene uøvd og dårlig utstyrt

oppholde fienden til det kom hjelp utenfra. Britiske tropper gikk i land i Namsos og Åndalsnes fra midten av april, og de første kom i kamp i Gudbrandsdalen. Men hjelpen viste seg å være utilstrekkelig. Soldatene var for få, de hadde for liten øvelse og for dårlig utstyr. At hjelpeekspedisjonen ble en fiasko, utløste regjeringskrise i Storbritannia. Neville Chamberlain måtte gå av som statsminister og overlate roret til Winston Churchill.

Også for de norske styrkene ble det en ulik og vanskelig strid. Ledelsen av operasjonene ble hemmet av dårlig samarbeid mellom avdelingene og mangel på utdannet befal. I noen tilfeller viste enkelte offiserer liten kampvilje. I alt ble det etter krigen reist krigsrettstiltale mot 30 offiserer, og fire av dem ble dømt.

Den svake satsingen på forsvaret i mellomkrigstida gjorde at mannskapene var uøvet og dårlig utstyrt. Kaoset omkring mobiliseringen førte til at avdelingene ofte bestod av tropper som var tilfeldig rasket sammen. Mot disse stod den tids best utstyrte og trente militærmakt. Med høy kampmoral overlegen utrustning fikk tyskerne lett spill. Den store ildkraften fra deres automatvåpen, tanks, artilleri og det tyske luftherredømmet hadde en svært demoraliserende virkning på forsvaret. Ved hjelp av trusler om flyangrep klarte tyskerne i flere tilfeller å få norske styrker til å legge ned våpnene. De gikk heller ikke av veien for å terrorbombe byer og tettsteder: Elverum, Åndalsnes, Molde, Kristiansund, Steinkjer, Namsos og Bodø ble lagt i grus av tyske bombefly. Det var også fordelaktig for den tyske krigføringen at livet i de erobrede

Slik skildrer Axel Revold krigens gru i sitt maleri «Narvik 1940». Revold har antakelig hatt begivenhetene 10. april i tankene da han malte bildet. Da klarte fem britiske jagere å ta seg inn til Narvik. De senket flere tyske syningsskip og én jager og skjøt to andre jagere i brann. Tre dager etter ble resten av den tyske overflatestyrken ødelagt av en britisk flåteavdeling som bestod av slagkrysseren «Warspite» og ni jagere. Tyskerne stiet ti jagere ved Narvik, dvs. halvparten av den tyske jagerflåten.

Konge og regjering må dra i eksil

områdene faskt ble normalisert. Tilløp til sabotasjevirksomhet ble til dels slått ned i samarbeid med norske myndigheter.

I Nord-Norge utviklet krigen seg annerledes. På grunn av finlandskrigen var størsteparten av de norske styrkene nordpå blitt mobilisert allerede ved årsskiftet, og de kunne derfor umiddelbart settes inn mot de tyske angriperne. Støttet av britiske, franske og polske tropper klarte de å gjenerobre Narvik. I begynnelsen av juni 1940 stod en foran et avgjørende angrep mot tyskerne, som da var trengt sammen i et lite fjellområde på grensen mot Sverige. Men operasjonene ble brått avbrutt fordi situasjonen på kontinentet ble stadig mer alvorlig. Etter det tyske angrepet mot Frankrike og Beneluxlandene trengte de vestallierte alle sine soldater for å forsvare egne landområder, og de trakk derfor troppene sine ut av Nord-Norge. I denne situasjonen valgte Nygaardsvoldregjeringen å dra til Storbritannia for å fortsette krigføringen derfra. 7. juni 1940 forlot regjeringen Tromsø sammen med kongen. Det skulle gå nøyaktig fem år før de igjen kunne sette foten på norsk jord.

Tapene

Quisling gjør statsku,

Administrasjonsrådet prøvde å be forsyningssituasjonen ved å c fordre til frivillig jordbruksart Denne plakaten ble hengt opp busser, trikker og tog.

Tapene

For de allierte ble norgesoperasjonene et sviende nederlag. I alt hadde de om lag 4900 drepte, sårede og savnede. De fleste av dem var briter. På tysk side var det tilsvarende tallet ca. 5300. De norske styrkene hadde rundt 860 falne og omtrent like mange sårede. Noe over 300 sivile omkom, de fleste under bombeangrep. 4000 bygninger ble helt ødelagt. Både på tysk og vestalliert hold var de materielle tapene størst for sjøstridskreftene.

Tysk okkupasjonspolitikk

Også her i landet hadde tyskerne til hensikt å styre i samarbeid med regjeringen, slik de klarte det i Danmark. Men en slik ordning måtte oppgis fordi regjeringen Nygaardsvold klarte å komme seg unna.

I det tomrommet som oppstod i Norge etter at konge, regjering og Storting hadde flyktet, gjorde Vidkun Quisling statskupp. I forvirringen etter senkningen av «Blücher» godtok Hitler at Quisling utropte seg selv til statsminister, og befalte at den tyske ministeren i Oslo skulle få kongen til å akseptere dette. Kongens klare avslag tvang tyskerne til å foreslå andre løsninger. De fant raskt nye forhandlingspartnere blant toppfolk innenfor offentlig administrasjon, organisasjoner og næringsliv som ikke hadde forlatt hovedstaden. Disse folkene var framfor alt interessert i å få fjernet Quisling og å sikre at «hjulene ble holdt i gang» i de okkuperte områdene.

Allerede 15. april trakk Quisling seg tilbake, og Høyesterett utnevnte det såkalte *Administrasjonsrådet*, som fikk ansvaret for det sivile styret i de besatte delene av landet. Nygaardsvold-regjeringen stilte seg avvisende til rådet, som likevel fikk oppslutning fra folk flest så snart det trådte i funksjon. De fleste ville komme tilbake til «normale» forhold så snart som mulig. Innenfor næringslivet ønsket mange bedriftsledere å sikre seg eksportavtaler med Tyskland og å selge varer og tjenester til okkupasjons hæren. Tusenvis av arbeidere tok imot arbeid på tyske militære anlegg ennå før felttoget var avsluttet sommeren 1940. Mange av dem hadde gått arbeidsløse i årevis.

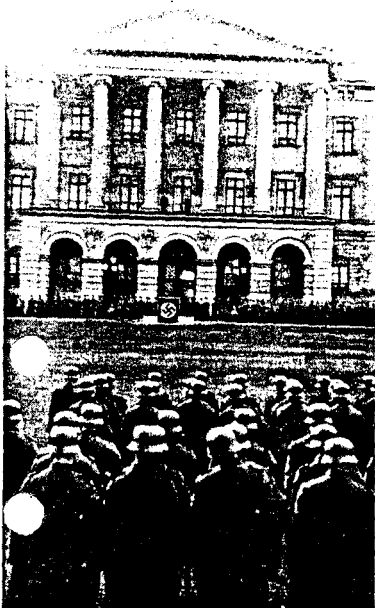
Like etter at Administrasjonsrådet var opprettet, begynte oppbyggingen av et *Reichskommissariat* under ledelse av Josef Terboven. Det skulle overta dersom tyskerne ikke klarte å få til en avtale med regjeringen. Drøftinger kom i gang med folk fra Administrasjonsrådet, Høyesterett og organisasjonene. Etter hvert overtok Stortingets presidentskap ledelsen av

Quisling gjør statskupp

Administrasjonsrådet prøvde å bedre forsynings situasjonen ved å oppfordre til frivillig jordbruksarbeid. Denne plakaten ble hengt opp på busser, trikker og tog.

lløp til sabotasjevirksom- med norske myndigheter. ; annerledes. På grunn av de norske styrkene nord- kiftet, og de kunne derfor ke angriperne. Støttet av r klarte de å gjenerobre 40 stod en foran et av- da var trengt sammen i et erige. Men operasjonene på kontinentet ble stadig repetet mot Frankrike og rte alle sine soldater for å rakk derfor troppene sine nen valgte Nygaardsvold- or å fortsette krigføringen en Tromsø sammen med år før de igjen kunne sette

Terboven taler til tyske soldater på Slottsplassen 25. september for å orientere om nyordningen i Norge. Kongen og regjeringen ble avsatt, de politiske partiene ble forbudt. Administrasjonsrådet ble oppløst og erstattet med «kommisjariske statsråder», dvs. statsråder som hadde sin fullmakt fra tyskerne. «For (...) en løsning som er skikket til (...) å vinne frihet og selvstendighet tilbake for det norske folk, gis det nå bare en vei, og den fører over Nasjonal Samling.»

— suspendere, avsette for en viss tid.

Norges plass i Hitlers militære disposisjoner

Norge – en viktig brikke i tysk krigsøkonomi

forhandlingene. Etter Frankrikes kapitulasjon sommeren 1940 bredte nederlagsstemningen seg. Mange mente nå at en burde komme fram til en ny styreordning som sikret norske myndigheter størst mulig innflytelse. I deler av arbeiderbevegelsen ønsket en snarest råd å komme fram til en fredsavtale med Tyskland, fordi Norge ufrivillig var blitt trukket inn i en krig mellom «imperialistiske» stormakter.

I løpet av forhandlingene fikk tyskerne satt igjennom en rekke krav: Stortinget ble innkalt i strid med Elverumsfullmakten. De norske forhandlerne gikk også med på å erstatte regjeringen Nygaardsvold med et *riksråd* med et sterkt innslag av tyskvennlige nordmenn. Slik håpet de å forhindre noe som var verre: et Quisling-styre eller et reint tysk militærdiktatur. I september gikk til og med et flertall av stortingsrepresentantene med på å suspendere kongen inntil det kunne undertegnes en fredsavtale mellom Norge og Tyskland.

Det kom snart til et brudd i drøftingene. På grunn av forberedelsene til angrepet på Sovjetunionen økte behovet for direkte tysk kontroll med den norske administrasjonen. Samtidig ble Hitler stadig mer lydør overfor de kretsene i Tyskland som ønsket å gjennomføre en «nasjonalsosialistisk revolusjon» i Norge med basis i Quisling og NS.

I september 1940 forbød Terboven alle politiske partier unntatt NS og oppløste Administrasjonsrådet. Samtidig avsatte han kongehuset og regjeringen. Det ble nå opprettet et nytt statsråd som med unntak av tre personer var NS-medlemmer. Dette organet kom aldri til å få noen annen makt enn den Terboven og hans stab i Reichskommissariat var villige til å gi det.

Norge spilte under hele krigen en viktig rolle i tysk militær planlegging. Fram til 1941 var Finnmark et sentralt oppmarsj- og forsyningsområde under forberedelsene til felttoget mot Sovjetunionen. Etter hvert kom Hitler til å vurdere Norge som et *Schicksalsgebiet* (skjebneområde) der krigen kunne avgjøres. Han fryktet til stadighet en invasjon på norskysten og satte derfor i gang en storstilt utbygging av kystforsvaret («Festung Norwegen»). På det meste var det stasjonert over 430 000 tyskere i landet. Norge tjente også som et viktig baseområde for tyske marine- og flystyrker. De hadde til hovedoppgave å angripe allierte konvoier på vei til Murmansk med forsyninger til sovjetstyrkene.

Norge ble en viktig råstoffleverandør for Tyskland. Aluminium, svovelkis, kobber, jernmalm og magnesium var av stor betydning for rustningsindustrien. Aluminiumeksporten steg for eksempel fra 1 360 tonn i 1939 til ca. 17 000 tonn i 1943.

Økonomisk utplyndring

Overgrepene mot slaviske krigs fang

I februar 1942 dannet Quisling en sjonalsosialistisk regjering. De re maktforhold ble likevel ikke forandret. Reichskommissar Terboven holdt den samme makt som før.

kapitulasjon sommeren 1940. Mange mente nå at en løsning som sikret norske interesser i deler av arbeiderbevegelsen fram til en fredsavtale var blitt trukket inn i en sak. Tyskerne satt igjennom en kampanje i strid med Elverumskomiteen som gikk også med på å etablere et riksråd med et utvalg av dommenn. Slik håpet de å etablere et regjeringstyre eller et reinternt riksråd til og med et flertall av medlemmer suspendere kongen inntil en fredsavtale mellom Norge og Tyskland.

røftingene. På grunn av behovet for en administrasjon. Samtidig overførte de kretsene i Norge til en «nasjonalsosialistisk regjering» Quisling og NS.

Men alle politiske partier ble oppløst i Reichskommissariatet. Samtidig avviklet man det ble nå opprettet et Reichskommissariat med tre personer var NS-riksrådet til å få noen annen makt i Norge. Reichskommissariatet var en viktig rolle i tysk militær administrasjon sentralt oppmarsjeringene til felttoget mot Norge (littler til å vurdere Norge områdene) der krigen kunne et en invasjon på norsk territorium storstilt utbygging av Norge). På det meste var det en invasjon på norsk territorium. Norge tjente også som allierte konvoier på vei til Tyskland. Aluminium og magnesium var av stor betydning for Tyskland. Aluminiumeksporten steg til ca. 17 000 tonn i 1943.

Økonomisk utplyndring

Overgrepene mot slaviske krigsfanger

I februar 1942 dannet Quisling en nasjonalsosialistisk regjering. De reelle maktforhold ble likevel ikke forandret. Reichskommissar Terboven beholdt den samme makt som før.

Fiskeleveransene var også viktige. Før krigen eksporterte Norge om lag 5 000 tonn ferskfisk til Tyskland i året. I løpet av kort tid steg eksporten til om lag 400 000 tonn. Dette betydde at Tyskland la beslag på over halvparten av fangstkvantumet. Nesten all norskprodusert fiskehermetikk ble brukt som tysk frontproviant.

Nasjonaløkonomisk betydde okkupasjonen at landet ble utplyndret. For å finansiere sitt store forbruk tok tyskerne ut 11,3 milliarder kroner i Norges Bank. Til sammenligning var den norske statsgjelden i 1939 på 1,5 milliarder kroner. Økningen i pengemengden førte likevel ikke til noen sterk inflasjon. Den ble holdt i tømme av rasjoneringen, strenge reguleringer og tvangsdirigering av næringslivet.

En av de mest grufulle sidene ved tyskernes virksomhet i Norge var slavearbeidsleirene for russiske, polske og jugoslaviske krigsfanger. Fangene ble utsatt for en ytterst rå og brutal behandling av tyske og norske voktere. Hvor mange som bukket under på grunn av sykdom, underernæring, mishandling og henrettelser, er uklart. Sikkert er det i hvert fall at flere satte livet til i disse leirene enn det omkom nordmenn på alle frontavsnitt under krigen. Hjemmefrontmuseet har anslått tallet til omkring 17 000. Mange av de russiske fangene som overlevde, fikk for øvrig nye opphold i Norge.

Denne russiske krigsfangen var så vidt i live da han ble funnet i dødsleiren Kittdal i Storfjord i Troms.

straffeleirer da de kom tilbake til hjemlandet. Å la seg ta til fange ble sett på som en forbrytelse av sovjetmyndighetene. De fryktet dessuten at noen av dem hadde latt seg verve som fiendtlige agenter.

Samarbeid med okkupantene

Hvorfor sluttet folk opp om nazismen?

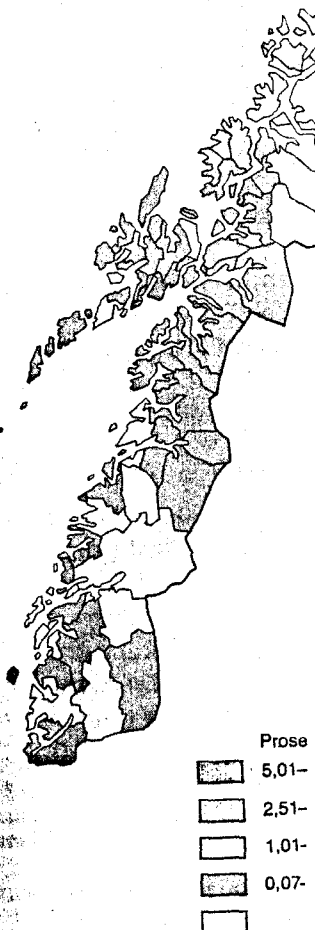
Verveplakat for frivillige til Østfronten fra 1941.

NASJONAL SAMLING

Medlemstallet 1933–45 i prosent av befolkning fordelt på landets kommuner.

Kilde: Larsen, Hagtvæd og Myklebust (red.), *Who Were the Fascists?* Universitetsforlaget 1980

I løpet av de fem krigsårene var det om lag 55 000 nordmenn som meldte seg inn i Nasjonal Samling. Omtrent 7000 gjorde tysk fronttjeneste, og mellom 800 og 1000 av dem ble drept. Sett i forhold til folketallet var det flest NS-tilhengere i strøkene rundt Oslofjorden, i Setesdal, Nord-Gudbrandsdal og Østerdalsområdet. I en del landkommuner har forskerne funnet ut at mange sluttet opp om partiet fordi de følte at bondekulturen var truet av industrisamfunnet. De hadde derfor en tendens til å romantisere den norske middelalderstaten. Dette kom til uttrykk i partiets språkbruk og symbolvalg.

Krisen i jordbruket førte også noen i armene på NS. En del storbønder følte sin hevdvunne stilling truet av arbeiderbevegelsen. Enkelte småbrukere og skogsarbeidere oppfattet de kommunistdominerte fagforeningene som et fremmedelement i bygdesamfunnet. I tillegg var mange NS-folk skeptiske til den demokratiske styreform, som de mente hadde vist seg ute av stand til å løse den økonomiske og sosiale krisen. De gikk inn for at en sterk fører skulle overta makten. Striden mellom samfunnsklassene måtte opphøre, og nasjonen sveises sammen av ett parti som kunne ta opp kampen mot kommunismen.

Forholdsvise mange funksjonærer og offentlige tjenestemenn støttet opp om Nasjonal Samling. De offentlige tjenestemennene var utsatt for et spesielt sterkt press fra nazistene.

jemlandet. Å la seg ta til
e av sovjetmyndighetene.
hadde latt seg verve som

antene

om lag 55 000 nordmenn
ing. Omtrent 7000 gjorde
g 1000 av dem ble drept.
let flest NS-tilhengere i
dal, Nord-Gudbrandsdal
kommuner har forskerne
partiet fordi de følte at
trismfunnet. De hadde
ere den norske middel-
i partiets språkbruk og

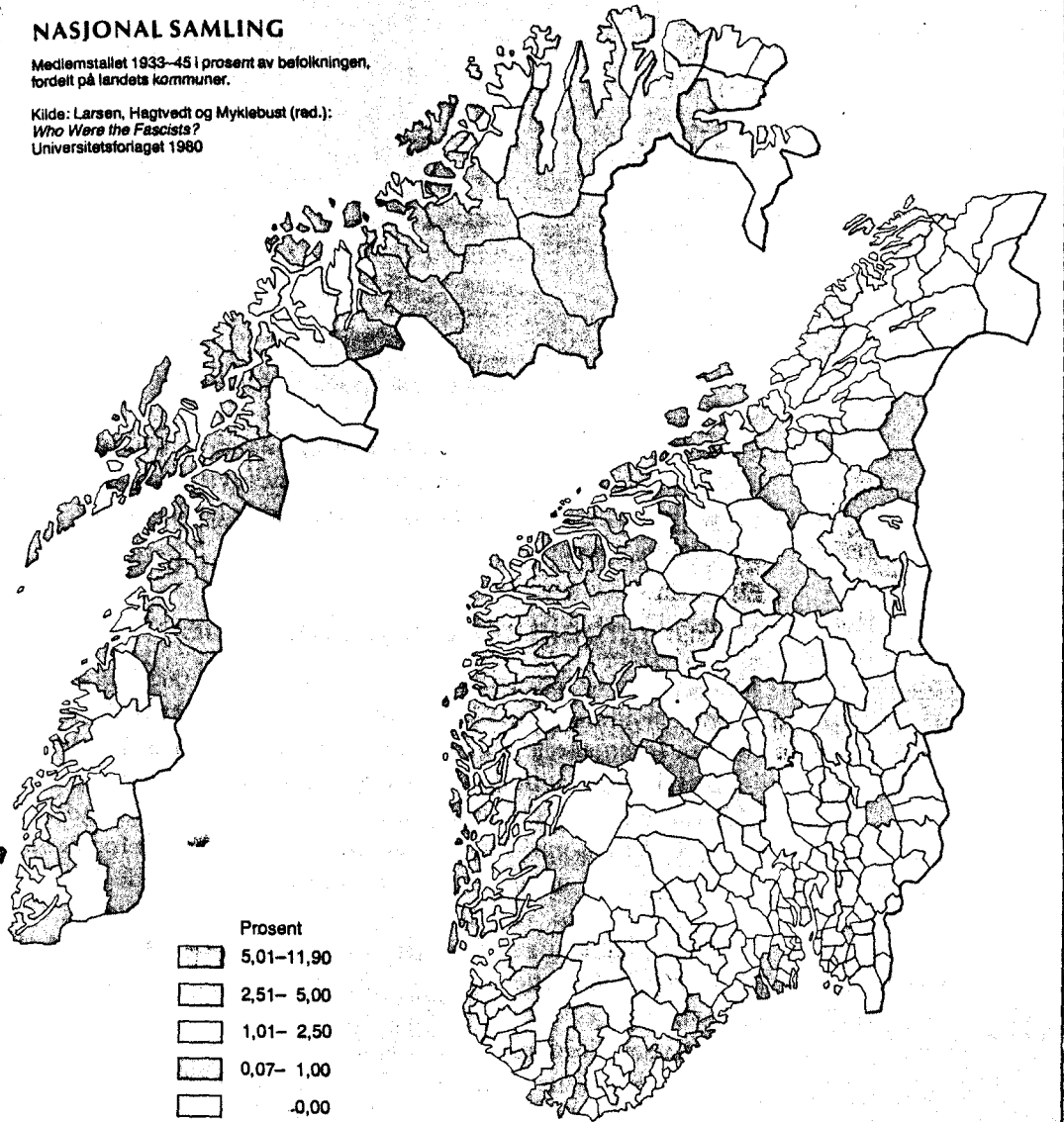
n i armene på NS. En del
ng truet av arbeiderbeve-
gsarbeidere oppfattet de
ne som et fremmedele-
mange NS-folk skeptiske
som de mente hadde vist
omiske og sosiale krisen.
le overta makten. Striden
øphøre, og nasjonen svei-
ne ta opp kampen mot

r og offentlige tjeneste-
ling. De offentlige tjenes-
sterkt press fra nazistene.

NASJONAL SAMLING

Medlemstallet 1933-45 i prosent av befolkningen,
fordelt på landets kommuner.

Kilde: Larsen, Hægtvedt og Myklebust (red.):
Who Were the Fascists?
Universitetsforlaget 1980

Videre er det blitt hevdet at frykten for å miste arbeidet gjorde disse menneskene mer mottakelige for nazipropaganda enn andre.

Undersøkelser av medlemsmassen viser også at NS hadde sterk oppslutning i aldersgruppa 18-25 år, særlig blant kvinner. Muligens skyldes dette at ungdom kunne føle seg tiltrukket av partiets «radikale» appell. En del unge mennesker ble også tvunget inn i partiet som et resultat av «isfronten». Dersom ett familiemedlem meldte seg inn, ble ofte hele

Av dem som meldte seg inn i Nasjonal Samling i krigstida, var kvinnene i flertall fra 1942 til 1945. Kvinnene hadde vanskeligere for å oppnå lederstillinger i partiet enn mennene, og det kom nok av nazistenes kvinnesyn. Kvinnenes viktigste oppgave var å føre slekten videre. De burde konsentrere seg om «heim, ætt og folk». Her ser vi hirdjenter på et kurs i spedbarnstell i 1942.

familien totalt utestengt i nærmiljøet. Familienmedlemmene ble derfor et lett bytte for NS. Det samme gjaldt for mange av de kvinnene som hadde forhold til tyskere.

En del unge menn lot seg dessuten rekruttere som medlemmer fordi de følte seg tiltrukket av de militaristiske sidene ved partiet og samarbeidet med det effektive og velorganiserte tyske militærapparatet.

Særlig innenfor bygge- og anleggsbransjen var det mange firmaer som påtok seg oppdrag for tyskerne. Fra 1942 er det anslått at over 100 000 nordmenn arbeidet på tyske anlegg. Over 9000 norske kvinner fikk barn med tyske soldater under okkupasjonen. Både kvinnene og barna ble fordømt og utstøtt av store deler av befolkningen, også i mange år etter at krigen var over.

Norske arbeidere står på for å få ferdig en rullebane på Værnes flyplass i april-mai 1940. 29. april ble den første delen av banen tatt i bruk. I begynnelsen av mai var hele Sør-Norge på tyskernes hender, men i Nord-Norge fortsatte kampen. Fly fra Værnes angrep stadig de norske og allierte styrkene. 27. mai ble Bodø nesten utslettet av tyske bombefly.

NS' nazifiseringsplaner

førerprinsippet, styringsform der føreren sitter på toppen av en «maktpyramide». Han får sine befalinger utført med absolutt lydighet av alle ledd i systemet.

Nazistene ville ha kontroll over skolen for å gjøre den til sitt lydige redskap. Over 1000 lærere ble arrestert mars 1942 fordi de protesterte mot å bli tvangsorganisert i det nyopprettede Norsk Lærersamband. I april ble ca. 500 av dem sendt på tvangsarbeid til Kirkenes. I mai fikk de selskap av ytterligere 150 lærere. Men i løpet av høsten ble de sendt tilbake og satt fri. Lærerstriden vakte stor oppsikt. Tegneren Ragnvald Blix kommenterte den slik i Göteborgs Handels og Sjøfartstidning: «Bare vent! Når Norge blir fritt, blir det bruk for oss igjen. Ikke for meg. Jeg var lærer i tysk

øet. Familiemedlemmene samme gjaldt for mange av tyskere. iten rekruttere som med-av de militaristiske sidene effektive og velorganiserte

gsbransjen var det mange tyskerne. Fra 1942 er det arbeidet på tyske anlegg. med tyske soldater under ; barna ble fordømt og n, også i mange år etter at

NS' nazifiseringsplaner

førerprinsippet, styringsform der føreren sitter på toppen av en «maktpyramide». Han får sine befalinger utført med absolutt lydighet av alle ledd i systemet.

Nazistene ville ha kontroll over skolen for å gjøre den til sitt lydige redskap. Over 1000 lærere ble arrestert i mars 1942 fordi de protesterte mot å bli tvangsorganisert i det nyopprettede Norsk Lærersamband. I april ble ca. 500 av dem sendt på tvangsarbeid til Kirkenes. I mai fikk de selskap av ytterligere 150 lærere. Men i løpet av høsten ble de sendt tilbake og satt fri. Lærerstriden vakte stor oppsikt. Tegneren Ragnvald Blix kommenterte den slik i Göteborgs Handels och Sjöfartstidning: «Bare vent! Når Norge blir fritt, blir det bruk for oss igjen. Ikke for meg. Jeg var lærer i tysk.»

Motstanden mot NS og tyskerne

Fra høsten 1940 var målet for de norske nazistene å skaffe seg full kontroll over den offentlige administrasjonen. I tillegg ønsket de å overta styringen av de landsomfattende organisasjonene, som skulle utgjøre rekrutteringsgrunnlaget for et planlagt Riksting etter fascistisk mønster. Det endelige målet var å komme fram til en fredsavtale med Tyskland som skulle sikre Norge en «selvstendig» stilling innenfor et nytt storgermansk Europa. Men først måtte NS sørge for å gjennomføre nazifiseringsplanene og mobilisere befolkningen til full innsats på tysk side i verdenskrigen.

Nazifiseringsforsøkene ble motarbeidet på flere måter. Allerede høsten 1940 nedla høyesterettsdommerne sine embeter, og omtrent samtidig gikk idrettsforbundets styre av i protest mot at førerprinsippet ble innført i organisasjonen. De aktive idrettsutøverne fulgte opp ved å boikotte alle nazistiske idrettsarrangementer. Publikum solidarisererte seg helhjertet med idrettsfolkene ved å utebli fra stevnene. I stedet ble det avviklet illegale konkurranser med kjempeoppslutning fra både utøvere og publikum.

I den første delen av krigstida ble motstanden først og fremst rettet mot nazistenes forsøk på å skaffe seg kontroll over skolen, kirken og de store organisasjonene. Dermed ble store folkegrupper provosert til å markere seg overfor de nye makthaverne.

Nazifiseringsforsøkene endte med total fiasko. Allerede høsten 1942 mistet tyskerne troen på at NS kunne klare å skape en nasjonalsosialistisk revolusjon i Norge. Fra nå av ble Quisling møtt av en kald skulder hos Hitler.

Et viktig middel i holdningskampen var masseerklæringer der det ble protestert mot utspill fra de nye makthaverne. De mest omfattende aksjonene av denne typen fant sted innenfor skolesektoren, der både lærere og foreldre overøste departementet med protestskriv mot at elevene skulle indoktrineres og tvangsorganiseres i en nazistisk ungdomstjeneste. Denne aksjonen ble i hovedsak satt i gang av kvinnegrupper i Oslo.

Etter 1945 er det blitt skrevet mange hyllemeter av menn om menns krigserfaringer. Lite har hittil kommet fram om kvinnenes innsats. Den var særlig konsentrert om sivil motstand og foregikk mer i det stille.

Siden kinoer, teatre og andre offentlige arrangementer ofte var boikottet eller forbudt, ble mange hjem omgjort til kulturelle og politiske sentre i holdningskampen. Kvinnene spilte en nøkkelrolle i avviklingen av huskonserter, opplesningskvelder, allsangtreff og diskusjonsmøter.

Denne NS-plakaten fra 1944 skulle latterliggjøre «jøssingenes» likegyldighet til nazistenes kamp.

illegal, i strid med gjeldende lover og forordninger.

Mange nordmenn engasjerte seg i den illegale pressen. Her ser vi hvordan avisene ble framstilt i et hemmelig trykkeri. De illegale avisene bidrog mye til å holde motstandsviljen oppe.

Kvinnelige telegraf-, telefon- og postfunksjonærer i hjemmefrontens sambandsnett formidlet et utall av hemmelige opplysninger. Mange kvinner satte livet på spill i kureroppdrag, var med på å bygge opp flyktningruter og skaffet skjulesteder til ettersøkte. En rekke kvinner var også aktive innenfor den illegale pressen.

I 1942 ble alle prester avsatt etter at de i bekjennelsesskriftet *Kirkens grunn* hadde gått imot naziststyret. På de fleste steder fortsatte prestene sitt arbeid og ble lønnet gjennom frivillige innsamlinger i menighetene.

Etter hvert som nazistenes press mot organisasjonene økte, tok de kontakt med hverandre. Organisasjonene utarbeidet i fellesskap et protestskriv, der de tok avstand fra ensrettingen. Da nazistene svarte med å utnevne ny ledelse i en del av organisasjonene, fulgte masseutmeldinger. Samtidig ble det dannet illegale organisasjoner ved siden av de offisielle. De illegale organisasjonene sørget for å ha et nært samarbeid.

Den sivile motstanden nådde et nytt høydepunkt i 1944 under aksjonene mot *Arbeidstjenesten*. Arbeidstjenesten var en organisasjon som mobiliserte norsk ungdom til offentlig arbeidsinnsats, men motstandsfolkene fryktet at den skulle settes inn på tysk side i krigen. Det hadde nå vokst fram en sentral hjemmefrontledelse som sendte ut paroler om å ignorere innkallingsordrene. Oppfordringene ble fulgt, og Quisling måtte skrinlegge sine planer om en norsk hær og en bred arbeidsinnsats for tyskerne.

Først mot slutten av krigen ble militær aktivitet en vesentlig del av motstandskampen. En av grunnene til det var at utrustningen og opplæringen av Milorg-avdelingene var tid-

Roy Blohm: En arrestasjon, maleri fra 1951. Bildet er malt på grunnlag av sterke inntrykk fra okkupasjonstida.

Ingen voldelig tradis

postfunksjonærer i hjem-
et et utall av hemmelige
livet på spill i kureropp-
flyktningruter og skaffet
kvinner var også aktive

at de i bekjennelsesskriftet
istyrete. På de fleste steder
lønnen gjennom frivillige

not organisasjonene økte,
ganisasjonene utarbeidet i
avstand fra ensrettingen.
vne ny ledelse i en del
tmeldinger. Samtidig ble
ved siden av de offisiel-
get, for å ha et nært sam-

nytt høydepunkt i 1944
sten. Arbeidstjenesten var
orsk ungdom til offentlig
ene fryktet at den skulle
t hadde nå vokst fram en
ndte ut paroler om å ig-
rdringene ble fulgt, og
er om en norsk hær og en

ilitær aktivitet en vesentlig
grunnene til det var at
ilorg-avdelingene var tid-

Roy Blohm: En arrestasjon, maleri fra
1951. Bildet er malt på grunnlag av
sterke inntrykk fra okkupasjonstida.

Ingen voldelig tradisjon

krevenne og risikofylt. Den allierte overkommandoen i Stor-
britannia påla dessuten undergrunnshæren å holde seg i
beredskap og unngå større konfrontasjoner med fienden.
Den ønsket å utnytte styrkene i frigjøringsfasen. Den
norske motstandsledelsen presset heller ikke sterkt på for
å utføre mer sabotasje eller drive geriljakrig. Frykten for
tysk gjengjeldelse gjorde at motstandsledelsen ønsket at
flest mulige aksjoner skulle utføres av grupper fra Stor-
britannia.

Den lange fredsperioden før 1940 og mangelen på e.
voldelig tradisjon i norsk politikk hadde skapt en inngrodd
skepsis til omfattende sabotasjevirksomhet og store blodsut-
gytelser. Befolkningen måtte modnes og herdes. Motstands-
formene må selvfølgelig også vurderes på grunnlag av tysker-
nes og de norske nazistenes virksomhet. Nazifiseringsfor-
søkene ble ikke gjennomført med så omfattende voldsbruk
som i mange andre tyskokkuperte land. I Jugoslavia døde 13
prosent av befolkningen som følge av krigen; i Norge var det

Reidar Aulie: Kongens fødselsdag, maleri fra 1945. I 1942 gikk det ut en parole om at «gode nordmenn» burde feire kong Håkons 70-årsdag 3. august med en blomst i knapphullet. Nazistene oppfattet det som en provokasjon, og blomsterbærere ble arrestert over en lav sko.

En av de få kvinnene som deltok aktivt i militært motstandsarbeid var Eva Jørgensen fra Hamar. Hun spilte en nøkkelrolle i oppbyggingen av Milorg i Hedmark mot slutten av krigen. Da frigjøringen kom, ble hun utelukket fra hjemmestyrkenes defilering foran slottet fordi «det ikke passet seg å ha jenter i paraden».

tilsvarende tallet 0,3 prosent eller i overkant av 10 000 mennesker.

Mot slutten av krigen ble det likevel gjennomført en del sabotasjeaksjoner i Norge. De allierte ønsket å legge hindringer i veien for overføringen av tyske tropper til kontinentet og gav derfor ordre om aksjoner mot drivstofflagre og jernbaneanlegg. Etter Tysklands angrep på Sovjetunionen gikk kommunistene inn for sabotasje og geriljaaksjoner, noe som gav dem økt oppslutning. Denne utviklingen bidro til at hjemmefrontledelsen gikk inn for en mer aktiv krigføring.

Til daglig kom motstandsviljen til syne på mange pussige måter, for eksempel var det mange som festet en binders i jakkeslaget eller tok på seg rød topplue. Blomst i knapphullet på Håkon 7.s fødselsdag var et tegn på at en var jøssing og viste lojalitet overfor det «avsatte» kongehuset. Vandresagn, vitser og nidviser om nazister og okkupanter bidro til å holde humøret oppe og var et viktig våpen i holdningskampen. Det samme var den såkalte *isfronten*, som innebar at NS-folk og tyskere ble frosset ut. Mange snudde ryggen til militærparader, kuttet ut all sosial kontakt med nazifamilier og demonstrerte på offentlige steder ved å prompe eller ved å flytte seg når fienden dukket opp. Barn som hadde NS-foreldre, ble mobbet.

Hvilke metoder brukte så tyskerne og NS for å komme motstanden til livs? Allerede sommeren 1940 opprettet tyskerne konsentrasjonsleirer, der folk kunne interneres for de minste forsettelse. Ved hjelp av angiveri og infiltrasjon klarte det tyske sikkerhetspolitiet og Gestapo å rulle opp en rekke motstandsgrupper. Den såkalte *Rinnanbanden*, som opererte i Trøndelag og på Vestlandet, var til god hjelp for tyskerne når det gjaldt å avsløre motstandsgrupper. Rinnan og hans folk gikk heller ikke av veien for å bruke tortur, drap og represalier for å nå sine mål.

«Rinnan begynte torturen av Svendsen med å stikke ham over hele kroppen med glødende sigaretter. Først mot ryggen, og siden presset han brennende sigaretter mot brystet og innsiden av lårene. «Den første natten var den verste,» sier Thorberg Svendsen. «Rinnan var utrettelig og kolossalt aktiv, der han med pisken i hånden og iført ridestøvler og ballongbukser stadig fant på nye mishandlingsmetoder. (. . .)»

«Den unge frihetskjemperen var en mann med sterk fysikk og vilje, og etter tre timers tortur uten tilståelse gav Rinnan ordre om å surre fangens tommelfingre stramt til med tynne snorer. Deretter ble Svendsens armer strukket over hodet og ut til sidene, og slik ble han heist opp under taket. Hele kroppstynghen hang i tommelfingrene, og hengende slik ble han pisket av flere banditter samtidig.»

Fra Per Hansson: «Hvem var Henry Rinnan?»

Tyske hevnaksjoner

Jødeforfølgelse

Det finnes ingen fotografier fra portasjonen av jødene, men Krohg har laget denne tegning av innlastingen om bord i fanger «Donau». Jødene ble også med dette skipet.

overkant av 10 000 men-

kevel gjennomført en del
erte ønsket å legge hind-
ske tropper til kontinentet
not drivstofflagre og jern-
ep på Sovjetunionen gikk
geriljaaksjoner, noe som
utviklingen bidrog til at
en mer aktiv krigføring.
til syne på mange pussige
ge som festet en binders i
plue. Blomst i knappullet
gn på at en var jøssing og
kongehuset. Vandresagn,
kupanter bidrog til å holde
n i holdningskampen. Det
om innebar at NS-folk og
de ryggen til militærpara-
d nazifamilier og demon-
ompe eller ved å flytte seg
n hadde NS-foreldre, ble

erne og NS for å komme
meren 1940 opprettet tysk
kunne interneres for de
giveri og infiltrasjon klarte
stapo å rulle opp en rekke
nmanbanden, som opererte
til god hjelp for tyskerne
sgrupper. Rinnan og hans
r å bruke tortur, drap og

dsen med å stikke ham over
er. Først mot ryggen, og siden
mot brystet og innsiden av
verste,» sier Thorberg Svend-
sølt aktiv, der han med pisken
ongbukser stadig fant på nye

en mann med sterk fysikk og
Iståelse gav Rinnan ordre om
til med tynne snorer. Deretter
hodet og ut til sidene, og slik
roppstygden hang i tommel-
an pisket av flere banditter

«Hvem var Henry Rinnan?»

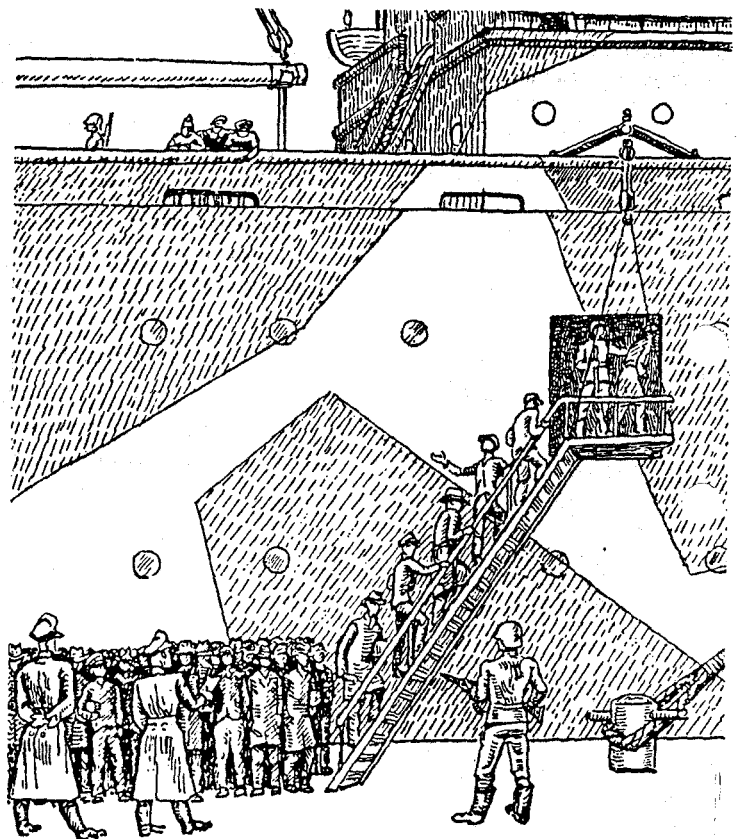
Tyske hevnaksjoner

Under en unntakstilstand i Trøndelag og på Helgeland i 1942 ble 34 personer skutt. Ti av de drepte hadde ikke noe å gjøre med den våpensmuglingen som var årsak til de tyske hevnaksjonene, men de ble henrettet som «sonoffer». For å komme englandsfarten til livs brente tyskerne den lille bygda Telavåg på Sotra ned til grunnen og sendte alle mannlige innbyggere under 65 år til konsentrasjonsleirer i Tyskland, der 31 omkom.

Det ble også foretatt massearrestasjoner av grupper som lærere, studenter, kommunister og offiserer. Mange flyktet til det nøytrale Sverige eller over Nordsjøen til England. Mye av motstandsbevegelsens ressurser gikk med til å bygge opp fluktruter.

Jødeforfølgelser

Jødene var den gruppa som ble hardest rammet. Av de 759 norske jødene som ble sendt til Auschwitz i 1942, overlevde bare 25. Sammenlignet med de fleste andre okkuperte land var dette en svært høy tapsprosent. I alt omkom 45 prosent av landets jødiske befolkning i tyske konsentrasjonsleirer. I Danmark var det tilsvarende tallet seks prosent. Der ble det gjennomført en enestående redningsaksjon som brakte mer

Det finnes ingen fotografier fra deportasjonen av jødene, men Per Krogh har laget denne tegningen av innlastingen om bord i fangeskipet «Donau». Jødene ble også sendt med dette skipet.

Norsk flyger fra en jagerflyskvadron i Storbritania

enn 7000 jøder trygt over til det nøytrale Sverige. Selv om enkelte nordmenn satte livet på spill for å redde jødene, er det en kjensgjerning at det gikk lettere for tyskerne å gjennomføre sine planer her i landet enn i mange andre okkuperte land. Allerede i 1940 gikk det norske statspolitiet med på å registrere norske jøder og å inndra radioene deres. I 1942 foretok norsk politi i samarbeid med NS-folk en massearrestasjon av jøder, som ble overlatt til Gestapo og deretter deportert til Tyskland.

Ute-Norges kamp

Både under kampene i Norge i 1940 og som ledd i angrepet på Sovjetunionen året etter ble Sverige presset av Tyskland. Svenskene måtte gå med på at tyske tropper og materiell ble sendt gjennom landet. Da de allierte fikk overtaket i krigen, stilte svenske myndigheter seg mer positivt til den norske motstandskampen og tillot at det ble opprettet egne norske hæravdelinger. De norske «politistyrkene» i Sverige var ved krigens slutt en slagkraftig enhet.

Sentrum for den norske motstanden i utlandet lå i London, der kongen og regjeringen holdt til fra sommeren 1940. Regjeringens første store oppgave var å samle alle norske rederier under én ledelse, *Nortraship*, slik at handelsflåten

En alliert konvoi i Atlanterhavet, fotografert fra et av skipene i konvoien.

Chas. Lundgren: Norsk ubåtjager, utsnitt av et maleri fra 1950. Shetlands gjengen var en norsk marineavdeling som opprettholdt forbindelse mellom Shetland og Norge fra høsten 1940. Vanlige norske fiskeskøyter eller motortorpedobåter fraktet militære forsyninger, etterretnings- og sabotasjefolk til Norge og flyktinger tilbake til Shetland. Fra 1943 tok avdelingen i bruk hurtiggående ubåtjagere.

Blendingsplakat fra 1941. Slike plakater ble slått opp over hele landet. Avisene gav beskjed om hvor lenge blendingen skulle vare hvert døgn.

nøytrale Sverige. Selv om
 il for å redde jødene, er det
 for tyskerne å gjennomføre
 ige andre okkuperte land.
 utspolitiet med på å regist-
 oene deres. I 1942 foretok
 ølk en massearrestasjon av
 o og deretter deportert til

40 og som ledd i angrepet
 erige presset av Tyskland.
 te tropper og materiell ble
 te fikk overtaket i krigen,
 er positivt til den norske
 ble opprettet egne norske
 yrkene» i Sverige var ved

den i utlandet lå i London,
 til fra sommeren 1940.
 var å samle alle norske
 ship, slik at handelsflåten

Chas. Lundgren: Norsk ubåtjager, ut-
 snitt av et maleri fra 1950. Shetlands-
 gjengen var en norsk marineavdeling
 som opprettholdt forbindelse mel-
 lom Shetland og Norge fra høsten
 1940. Vanlige norske fiskeskøyter
 eller motortorpedobåter fraktet mili-
 tære forsyninger, etterretnings- og
 sabotasjefolk til Norge og flyktninger
 tilbake til Shetland. Fra 1943 tok av-
 delingen i bruk hurtiggående ubåt-
 jagere.

Blendingsplakat fra 1941. Slike plaka-
 ter ble slått opp over hele landet.
 Avisene gav beskjed om hvor lenge
 blendingen skulle vare hvert døgn.

kunne bli utnyttet mest mulig effektivt i vestalliert tjeneste. Handelsflåtens innsats på alle verdenshav i krigsårene utgjorde Norges viktigste bidrag i kampen mot fascismen. Over 4000 sjøfolk satte livet til, og mange fikk varige psykiske skader av den stadige angsten for å bli senket. Noe som ikke gjorde livet lettere for krigsseilerne etter frigjøringen, var den bitre striden som oppstod med myndighetene om utbetaling av risikotillegg, en konflikt som først ble løst til sjøfolkernes fordel i 1972.

Skipsfartsinntektene gjorde det mulig for regjeringen å opprette egne norske hær-, marine- og flyavdelinger på til sammen over 30 000 mann. Regjeringen satset også mye på å støtte motstandsbevegelsen hjemme i Norge og på å forberede gjenreisningen.

Dagligliv i det okkuperte Norge

Så snart tyskerne hadde besatt landet, fikk mange erfare den nye og barske virkeligheten som krigen førte med seg. De mest elementære menneskerettighetene ble raskt satt til side.

Sensuren var det første som møtte folk. Kringkastingen ble omgjort til en nazistisk propagandasentral. En rekke aviser ble forbudt, og innholdet i de gjenværende ble utformet etter tyske direktiver. Behovet for å opprettholde ytringsfriheten gjorde at det vokste fram en illegal presse. Etter hvert ble tusener engasjert i å lage og spre illegale aviser. Risikoen var stor. Tyskerne og NS gjennomførte stadig husundersøkelser og gatekontroller på jakt etter illegalt lesestoff, særlig etter at radioapparatene ble inndratt for å forhindre at folk lyttet på London. Besittelse av ulovlige aviser og radioer var ensbetydende med arrestasjon, som i verste fall betydde dødsstraff eller tortur og konsentrasjonsleir. Rettssikkerheten var en saga blott, for tyskerne erstattet rettsapparatet med særdomstoler som dømte etter egne nazilover.

Reiserestriksjoner gjorde det vanskelig å utveksle nyheter mellom landsdelene. Reiser over lengre avstander måtte godkjennes av okkupasjonsmyndighetene, og forbud mot å ferdes utendørs mellom visse klokkeslett var et vanlig tiltak for å bekjempe motstandsaktiviteten.

Bevegelsesfriheten ble ikke bare hemmet av kontroller, bensinrasjonering og reiserestriksjoner. Kravet fra okkupasjontene om blending gjorde det vanskelig å bevege seg utendørs i byene etter at det var blitt mørkt. Vinduene i opplyste rom måtte dekkes med blendingsgardiner. Nesten all gatebelysning var slokket, og kjøretøy måtte ha spesielle blendings-

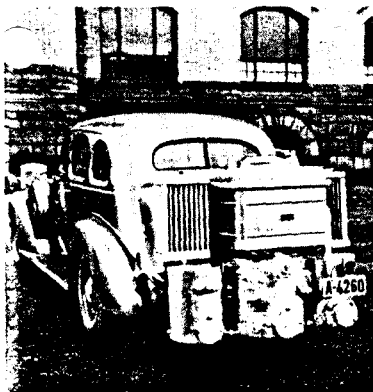
Gatesperringer og kontroller hørte med til hverdagen. Noen av de tyske soldatene prøver å gjøre inntrykk på damen til venstre, men har ikke hellet med seg.

lykter. Mangelen på brensel førte til at byfamiliene ble tvunget til å samle seg i ett rom rundt vedovnen om vinteren.

Angsten og uvissheten var en viktig del av krigshverdagen. Frykten for angiveri, arrestasjoner og represalier virket knugende. Kneblingen av informasjonsfriheten skapte grobunn for en uhyggelig rykteflom. Flydur og flyalarm kunne være ensbetydende med bombeangrep. Bekymringen for dem som var blitt arrestert, for dem som lå i dekning, og for dem som kjempet på utefronten, var kanskje den største påkjenningen for dem som satt igjen hjemme. Mot slutten av krigen var det mange som fryktet de ødeleggelsene og lidelsene som en alliert invasjon ville kunne føre med seg.

Straks etter 9. april 1940 oppstod det mangel på enkelte mat- og forbruksvarer. Norges tradisjonelle forsyningslinjer med utlandet var brutt, livsviktige varer ble eksportert til Tyskland, og underholdet av de tyske troppene la beslag på store ressurser. Full rasjonering ble innført i 1940, men det kunne likevel ikke forhindre at enkelte vareslag forsvant helt eller ble nesten umulig å oppdrive. Produksjon av surrogater, som kaffeerstatning basert på poteter, sko laget av fiskeskinn og klær laget av papir, kunne bare i liten grad bøte på varemangelen. Timelang køstång ble en nødvendig del av krigshverdagen.

Bil drevet med en knottgassgenerator.

Vår venn kaninen må ha godt stell.

Den trenger en ber og en bolig og frukt, rent for Løft den ikke i gren!

Det ikke pålignet en med bilde og andre viser. Etter 11 høyre med den rette måte å gjøre.

Illustrasjon fra en avisartikkel om kaninhold.

Mataul

Annonse fra 1942.

DRÖI
Smörrensionen

KRISERVARNA

PRIS UTEN GLASS NR. 475

førte til at byfamiliene om rundt vedovnen om vin-

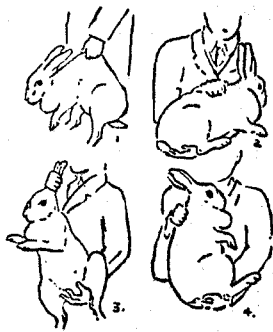
iktig del av krigshverdagen. er og represalier virket knu- onsfriheten skapte grobunn lur og flyalarm kunne være . Bekymringen for dem som i i dekning, og for dem som je den største påkjenningen Mot slutten av krigen var det elsene og lidelsene som en med seg.

stod det mangel på enkelte radisjonelle forsyningslinjer tige varer ble eksportert til tyske troppene la beslag på ble innført i 1940, men det enkelte vareslag forsvant helt e. Produksjon av surrogater, teter, sko laget av fiskeskinn : bare i liten grad bøte på ng ble en nødvendig del av

Vår venn kaninen må ha godt stell.

Den trenger en god og lun bolig og godt rent for å holde den i skinn.

Det beste kaninen vil ha er en god og lun bolig og godt rent for å holde den i skinn.

Illustrasjon fra en avisartikkel om kaninhold.

Matauk

Annonse fra 1942.

DRÖI
Smörrensionen

KRISERÄRNA

PASSER TIL ALLE STÖRRELSER AV NORGES-GLASS
Av 1 del margarin eller smør, 2 deler melis får De 3 deler smörrensionen som er både godt og billig.

PRIS UTEN GLASS KR. 475

Tålmodigheten ble også satt på en hard prøve når en måtte søke de lokale forsyningsnemndene om tildeling av for eksempel fottøy eller sykkelstanger. Skjemaveldet var enormt, og avslagene mange.

Vareknappheten og matmangelen gjorde det først og fremst vanskelig for husmødrene. Det var ikke liten oppfinnsomhet og innsats som skulle til for å skaffe mat og klær. Lapping av klesplagg krevde mer tid enn før. Stoffmangelen tvang mange til å sy klær av duker og gardiner. Garn skaffet en seg ved å rekke opp gamle strikkeplagg. Køståing og husarbeid var så tid- og arbeidskrevende at få husmødre så seg i stand til å ta lønnet arbeid.

Knappheten på apotekvarer gjorde at folk tok i bruk urtemedisiner. Mange byfolk fikk tak i kjøtt- og melkeprodukter gjennom byttehandel med folk på landsbygda. Ellers var det vanlig å rykke inn bytteannonser i avisene. Mange skaffet seg også varer ved å handle på svartebørsen.

Strevet med matauk la beslag på mye tid og krefter. Bærplukking og sanking av spiselige planter tok seg veldig opp. I byer og tettsteder dyrket folk opp hagene sine eller anla parseller i parker, på løkker og i utmark for å skaffe seg grønnsaker og poteter. Kjøttkvoten ble supplert ved at en anskaffet en «villagris» eller kaniner. Dyrene ble for mange rene kjæledegger som de kviet seg for å avlive når slaktetida kom. Enkelte klarte ikke å spise tidligere «familiemedlemmer» og valgte derfor å selge eller bytte kjøttet mot andre varer.

Matlagingen krevde stor fantasi og improvisasjonsevne. Det ble laget biff av kålrot (stekt i tran), krem av skummetmelk og kaker av poteter.

Den humanitære hjelpen fra Sverige og Danmark kom godt med i disse tidene. Utdeling av «svenskessuppe» gav et kjærkomment næringstilskudd til om lag 150 000 menneske. og gavepakkene med mat, klær og medisiner lyste opp i en grå krigshverdag.

På tross av de vanskelige tidene var det mindre sykdom blant voksne enn før krigen. Tannrøte og hjerteinfarkt gikk sterkt tilbake, fordi forbruket av sukker og fett gikk ned, og fordi fisk, grønnsaker og kornvarer ble en viktigere del av kostholdet. I tillegg røykte folk mindre og var mer fysisk aktive. Det voksende antallet dødsfall på grunn av difteri blant småbarn kan likevel ha kommet av matmangel. På den annen side gikk spedbarnsdødeligheten tilbake, antakelig på grunn av at flere kvinner ammet barna sine.

I 1941 ble arbeiderbevegelsens mødrehygienekontorer stengt og deres opplysningsmateriale kastet på bålet. Ifølge

28. oktober 1944 kom det ordre om å tvangsevakuere befolkningen i Finnmark og Nord-Troms helt ned til Lyngen. Alle hus skulle brennes ned til grunnen eller ødelegges. General Rendulic, sjefen for Wehrmacht i Nord-Norge, syntes ikke at det var nødvendig å gå så hardt til verks, men Terboven og NS-regjeringen ville forhindre at London-regjeringen satte seg fast i Finnmark. Ca. 11 000 bolighus ble brent og flere tusen fiskefartøyer ble ødelagt. Ca. 50 000 mennesker ble drevet sørover. Men 20 000 mennesker klarte å komme seg unna tyskerne, og måtte berge seg som best de kunne gjennom en hard vinter.

Denne plakaten fra maidagene i 1945 minner om at frigjøringen skjedde med hjelp fra de tre allierte stormakter.

NS-ideologien var de «reine pestsentraler» som virket stikk i strid med kvinnenes største oppgaver: «å verne om blod og rase – heim og ætt».

Matmangelen og undertrykkelsen førte folk nærmere sammen. Familiebåndene ble styrket og levekårene utjevnet. Et nytt samhold vokste fram mellom naboer, ofte på tvers av gamle klasseskiller. En særegen fellesskapsånd ble skapt, og den satte et varig preg på de fleste som opplevde den.

Den siste krigsvinteren fikk befolkningen i Finnmark og Nord-Troms oppleve en skremmende side ved den tyske krigføringen. For å gjøre det vanskelig for russerne å rykke fram tok tyskerne i bruk «den brente jords taktikk». Nesten alle bygninger og alt produksjonsutstyr i landsdelen ble ødelagt. Over 50 000 mennesker ble drevet på flukt. Russerne som rykket inn i Finnmark, hadde stor nytte av norske partisaner som drev etterretning med svære tap bak de tyske linjene. Den antirussiske stemningen som utviklet seg i Norge under «den kalde krigen», gjorde at det tok lang tid før innsatsen til disse motstandsfolkene ble ordentlig anerkjent.

8. mai 1945 la tyskerne ned våpnene uten kamp. Etter Hitlers død og Tysklands sammenbrudd var det meningsløst å fortsette krigen.

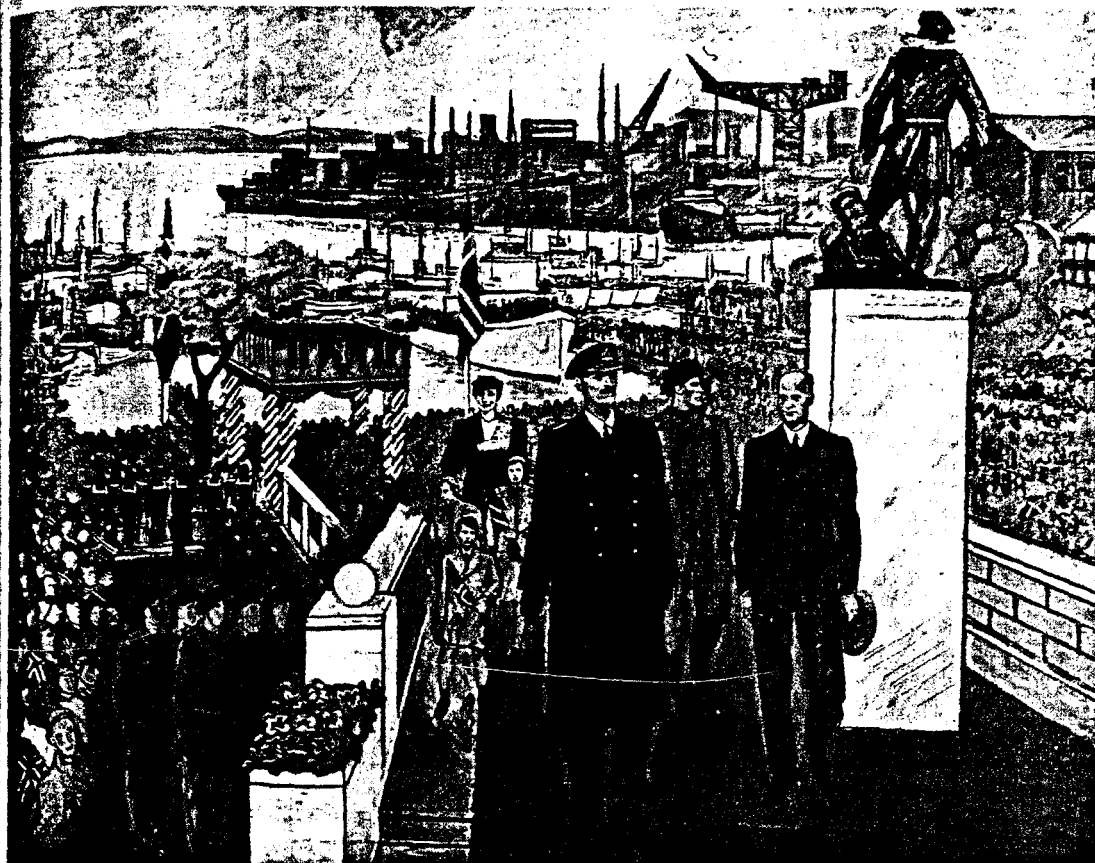
Axel Revold: Kongens hjemkoms maleri fra 1945. Mannen til høyre forgrunnen er ordfører Einar Gerhardsen som ønsker kong Håkon 7. og kronprinsfamilien velkommen tilbake til Norge. Hjemkomsten skjedde 21. juni, nøyaktig på dagen fem år etter at kongen måtte forlate Norge. Hele Oslos befolkning var på beina, og på dagen ble kongefamilien hyllet av borgertog med 100 000 deltaker.

Kritikk mot oppgjøret

entraller» som virket stikk i
aver: «å verne om blod og

en førte folk nærmere sam-
og levekårene utjevnet. Et
n naboer, ofte på tvers av
slesskapsånd ble skapt, og
e som opplevde den.
folkningen i Finnmark og
rende side ved den tyske
skelig for russerne å rykke
ente jords taktikk». Nesten
nsutstyr i landsdelen ble
le drevet på flukt. Russerne
dde stor nytte av norske
ning med svære tap bak de
mningen som utviklet seg i
gjorde at det tok lang tid før
ne ble ordentlig anerkjent.
åpnene uten kamp. Etter
brudd var det meningsløst

Axel Revold: Kongens hjemkomst, maleri fra 1945. Mannen til høyre i forgrunnen er ordfører Einar Gerhardsen som ønsker kong Håkon og kronprinsfamilien velkommen tilbake til Norge. Hjemkomsten skjødde 7. juni, nøyaktig på dagen fem år etter at kongen måtte forlate Norge. Hele Oslos befolkning var på beina, og jubelen ville ingen ende ta. Seinere på dagen ble kongefamilien hyllet av et borgertog med 100 000 deltakere.

Kritikk mot oppgjøret

Landssvikoppgjøret

Opgjørets time var kommet. Det ble nå satt i verk et omfattende arbeid for å gjøre opp med alle dem som hadde samarbeidet med fienden under krigen. I alt ble over 93 000 saker etterforsket. Nesten 53 000 nordmenn ble funnet skyldig i landssvik. Av dem fikk om lag 23 000 fengselsstraff, 25 000 bøter, og om lag 5000 fikk påtaleunntatelse. 30 personer ble dømt til døden, og av dem ble 25 personer henrettet. Når en tar med familiene til de impliserte, var det flere hundre tusen mennesker som ble berørt.

Sammenlignet med de fleste andre okkuperte land var det i Norge få tilfeller av selvjustis, men snauklippingen av «tyskertøser» er et unntak. Likevel er det blitt reist en del kritikk mot enkelte sider ved oppgjøret. For det første er det blitt hevdet at deler av landssviklovgivningen ble gitt tilbakevirkende kraft, og det strider mot Grunnloven. For det andre ble dommene mildere etter hvert som krigen kom på avstand. Denne forskjellsbehandlingen rammet særlig dem som bare

den første tida etter frigjøringen var
visene fulle av referater fra lands-
viksakene.

Quisling i rettssalen 26. mai 1945 der varetektsfengslingen ble forlønget. Rettssaken tok til i august og 10. september ble han dømt til døden. Dødsdommen ble fullbyrdet 24. oktober. Navnet Quisling ble under krigen en internasjonal betegnelse på landssvikere, dvs. personer som samarbeidet med fienden i et okkupert land.

Landssvikerne integrert i samfunnet i 1950-årene

hadde vært passive medlemmer av NS. Var det riktig å dømme folk for deres politiske overbevisning, når de ikke hadde støttet fienden på andre måter? Til å begynne med fikk flere av disse fengselsstraff. Seinere ble det vanlig å idømme dem bøter eller tap av borgerlige rettigheter. Skjebnen til disse «papiermedlemmene» er ofte blitt satt opp mot den milde behandlingen som krigsprofitørene og tyskerarbeiderne fikk.

I alt ble 17 000 personer etterforsket for økonomisk landssvik, men bare om lag 3000 av dem ble dømt. Mot folk som hadde arbeidet på tyske anlegg, ble det nesten aldri reist tiltale.

Allerede i 1948 vedtok Stortinget et omfattende amnesti for landssvik. I løpet av 1950-årene ble de fleste landssvikerne integrert i samfunnet.

Krigens langsiktige virkninger

Mange krigsdeltakere fikk fysiske og psykiske skader som de måtte slite med livet ut. Også familiene deres fikk lide.

I løpet av krigsårene forsvant massearbeidsløsheten. Samtidig bedret bøndene og jordbruks- og skogsarbeiderne sin økonomiske stilling. Dette viser at krigen bidro til å redusere

Quisling klok

Etter at fru Q

Justisdepartem
Vidkun Quisling
esteretts dom
dømt til døden.
befalte ikke be
ikke rikssadvokat
Quisling har
forestilling hvor
han er uskyldig
at han ikke i

Dr.

Sjefør i
politiet - 3
ngsarbeid

Had henr

Benådningsan
ble avsl
utvalget over A
skolepartementet i
avst. Røder. Maa
martern som var
prel. vakt. Høst
og.
søknad er avskilt
lørd 16. de.
og er deretter fall

vars

utvalgt med A
utvalgt eller A
og avskilt staver
søknad de kjemte
og avskilt

I den første tida etter frigjøringen var avisene fulle av referater fra landsviksakene.

av NS. Var det riktig å verbevisning, når de ikke er? Til å begynne med fikk de vanligvis idømmet straffetiltak. Skjebnen til disse mennene satt opp mot den milde og tyskerarbeiderne fikk. De ble dømt. Mot folk som ble det nesten aldri reist

et omfattende amnesti for alle de fleste landssvikerne

nger og psykiske skader som de lide. Disse arbeidsløsheten. Samtids- og skogsarbeiderne sin krigen bidrog til å redusere

klasseforskjellene, selv om eiendomsforholdene ikke ble endret.

Det tradisjonelle kjønnsrollemønsteret ble lite berørt av krigen. Fortsatt var kvinnene bundet til kjernefamilien. Ansvar for barn, mat og hus økte, fordi så mange kvinner ble alene om oppgavene.

Krigen bidrog også til å styrke demokratiet. Nazistenes nederlag gav dårlig grobunn for ekstreme bevegelser etter 1945. Men maktforholdene innenfor det politiske systemet endret seg. De store interesseorganisasjonenes innsats i motstandsarbeidet var med på å gi dem økende innflytelse etter krigen.

Quisling henrettet klokka 2,40 i natt
 Etter at fru Quislings søknad om benådning var avslått

Saalvedt henrettet

Dr. Seeling dømt til døden ved hengning
 Sjåfør i statspolitiet - 3 års fengsel

Axel Stang fikk livsvarsarbeid
 i tvil om han ikke skal til døden

Hoffmann ved hengning
 Fevlein fikk livsvar

Haaland henrettet
 Benådningssøknaden ble avslått.

Lagmannsretten
 Klinge til døden

Ekeberg henrettet

Madsen Han i døden

Varsel! «Tortur er en av de mest uverdige og umenneskelige handlinger som gjør dødsstraff nødvendig»